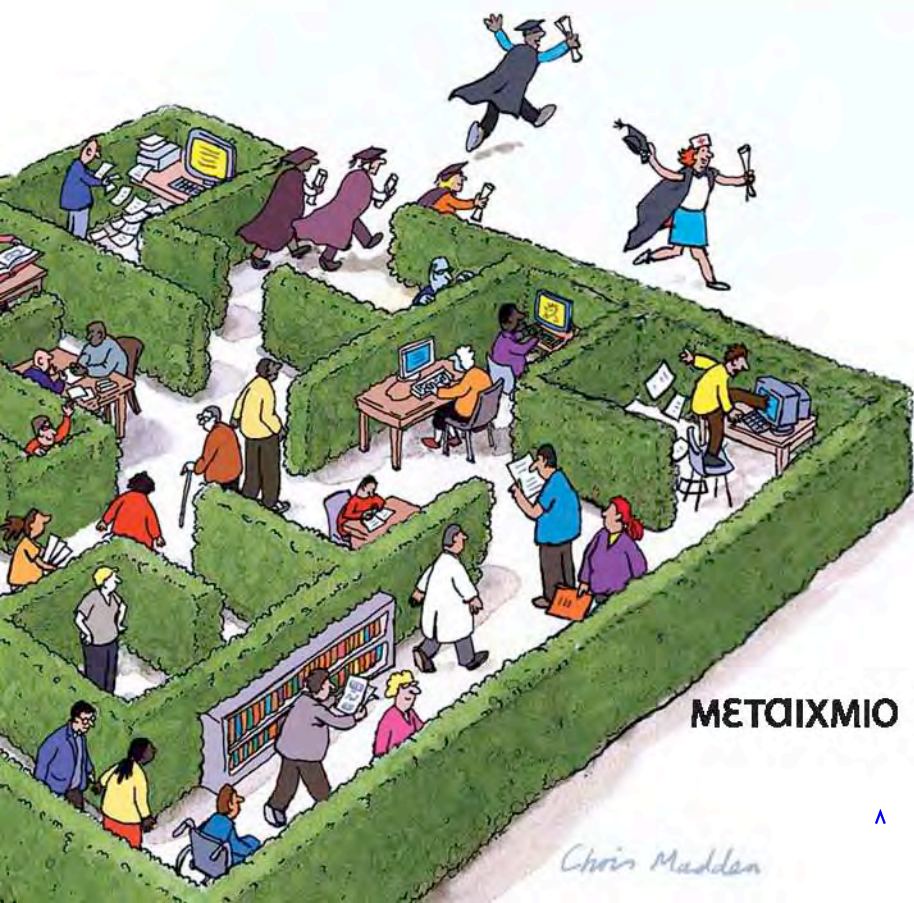

JUDITH BELL

Πώς να συντάξετε μια επιστημονική εργασία

Οδηγός ερευνητικής μεθοδολογίας

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Chris Madden

Λ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΣΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΚΔΟΣΗ	13
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	15
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	19

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	25
	Η έρευνα δράσης και ο ρόλος των επαγγελματιών ερευνητών	26
	Η μελέτη περίπτωσης	28
	Η κοινωνική έρευνα	32
	Ο πειραματικός τρόπος έρευνας	34
	Η εθνογραφία και ο εθνογραφικός τρόπος έρευνας	36
	Η προσέγγιση της θεμελιωμένης θεωρίας	38
	Η αφηγηματική έρευνα και οι ιστορίες	42
	Η επιλογή προσέγγισης	45
	Περαιτέρω ανάγνωση	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	50
	Η επιλογή θέματος	50
	Η εκκίνηση	51
	Οι υποθέσεις, οι αντικειμενικοί σκοποί και τα ερευνήσιμα ερωτήματα	56
	Ο τίτλος εργασίας και το περίγραμμα της επιστημονικής εργασίας	58
	Χρονικός υπολογισμός	59
	Επίβλεψη	60
	Οι σχέσεις φοιτητή και επιβλέπωντος	61

	Κώδικας πρακτικής για την επίβλεψη	62
	Αλλαγή επιβλέποντος	63
	Τήρηση πρακτικών των συναντήσεων για την καθοδήγηση και την επίβλεψη της εργασίας	64
	Η εμπειρία της έρευνας	65
	Ο σχεδιασμός της επιστημονικής εργασίας — Λίστα τελικού ελέγχου	65
	Περαιτέρω ανάγνωση	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	Η ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΑΚΕΡΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	69
	Τα συμβόλαια έρευνας, οι κώδικες πρακτικής, τα πρωτόκολλα και η αρχή της ενήμερης συγκατάθεσης	70
	Επιτροπές δεοντολογίας	72
	Η εκεμύθεια και η ανωνυμία	75
	Η δεοντολογική έρευνα στην πράξη και τα προβλήματα της έρευνας «εκ των έδων»	78
	Οι κώδικες ηθικής πρακτικής σε σχέση με την πνευματική ιδιοκτησία	83
	Η δεοντολογία και η ακεραιότητα της έρευνας — Λίστα τελικού ελέγχου	85
	Περαιτέρω ανάγνωση	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ, ΟΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ	90
	Η ανάγνωση	90
	Πώς κρατάμε σημειώσεις και πώς προφυλασσόμαστε από τη λογοκλοπή	92
	Η δημιουργία βιβλιογραφικών αναφορών	95
	Η ηλεκτρονική δημιουργία, επεξεργασία και αποθήκευση των βιβλιογραφικών αναφορών	99
	Η διαχείριση των πληροφοριών	104
	Πολύ κακό για το τίποτα;	106
	Η ανάγνωση, οι βιβλιογραφικές αναφορές και η διαχείριση των πληροφοριών — Λίστα τελικού ελέγχου	108
	Περαιτέρω ανάγνωση	110

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	112
	Η αναζήτηση στη βιβλιοθήκη	112
	Η αναζήτηση βιβλιογραφίας σε υπολογιστή	116
	Ο σχεδιασμός μιας στρατηγικής αναζήτησης	119
	Κριτική εξέταση των στοιχείων	125
	Συμπερασματικά	126
	Ο δεκάλογος της αναζήτησης στο διαδίκτυο	126
	Ηλεκτρονικές πηγές πληροφοριών	129
	Βάσεις δεδομένων, βιβλία, άρθρα σε περιοδικά (και μερικές άλλες πηγές)	131
	Βιβλιοθήκες	133
	Παραπομπές και βιβλιογραφικές αναφορές	134
	Επαγγέλματα υγείας και δεοντολογία	136
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	Η ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	138
	Η «κριτική επισκόπηση» της βιβλιογραφίας	139
	Η θεωρία και τα θεωρητικά (ή εννοιολογικά) πλαίσια	140
	Η «κριτική επισκόπηση» στην πράξη	143
	Επανεξετάζοντας τις επισκοπήσεις	150
	Θυμηθείτε!	151
	Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας — Λίστα τελικού ελέγχου	152
	Περαιτέρω ανάγνωση	154

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΜΕΘΟΔΩΝ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ		157
	Περιορισμοί	158
	Η αξιοπιστία και η εγκυρότητα	159
	Σκέφτεστε να χρησιμοποιήσετε υπολογιστή για την ανάλυση των δεδομένων;	161
	Σκέφτεστε να μην χρησιμοποιήσετε υπολογιστή για την ανάλυση των δεδομένων;	162
	Μια υπενθύμιση	163
	Περαιτέρω ανάγνωση	164

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ (του BRENDAN DUFFY)	165
	Προσεγγίσεις στο υλικό τεκμηρίωσης	166
	Πού βρίσκεται το υλικό τεκμηρίωσης	166
	Η φύση του υλικού τεκμηρίωσης	168
	Η επιλογή του υλικού τεκμηρίωσης	172
	Ανάλυση περιεχόμενου	172
	Η κριτική ανάλυση του υλικού τεκμηρίωσης	174
	Γεγονός ή αποτέλεσμα προκατάληψης;	177
	Η ανάλυση του υλικού τεκμηρίωσης — Λίστα τελικού ελέγχου	179
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ	181
	Τι ακριβώς χρειάζεται να ανακαλύψετε;	182
	Είδη ερωτήσεων	182
	Η διατύπωση των ερωτήσεων	184
	Εμφάνιση και σελιδοποίηση	191
	Η επιλογή του δείγματος	192
	Το πιλοτικό ερωτηματολόγιο	194
	Η διανομή και η επιστροφή των ερωτηματολογίων	195
	Μη απάντηση	197
	Η ανάλυση των δεδομένων	198
	Ο σχεδιασμός και η διανομή των ερωτηματολογίων — Λίστα τελικού ελέγχου	199
	Περαιτέρω ανάγνωση	202
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	Ο ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΕΞΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ	205
	Η δεοντολογία των συνεντεύξεων	205
	Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της συνέντευξης	206
	Η διατύπωση των ερωτήσεων	207
	Το σχέδιο της συνέντευξης	208
	Οι ομαδικές συνεντεύξεις και οι ομάδες εστίασης	212
	Η μαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων	214
	Προκατάληψη, ο παλιός εχθρός μας	217
	Θυμηθείτε!	219
	Ο προγραμματισμός και η διεξαγωγή των συνεντεύξεων — Λίστα τελικού ελέγχου	221
	Περαιτέρω ανάγνωση	224

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10	ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ, ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ ΚΙΝΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΚΡΙΣΙΜΑ ΣΥΜΒΑΝΤΑ	226
	Η μέθοδος συνδυασμού ημερολογίου και συνέντευξης	228
	Διαφορές στη χρήση και στο σχεδιασμό των ημερολογίων	229
	Ημερολόγια προσωπικής έρευνας	235
	Η δεοντολογία της χρήσης των ημερολογίων	236
	Ημερολόγια, ημερολόγια κινήσεων και κρίσιμα συμβάντα	
	— Λίστα τελικού ελέγχου	237
	Περαιτέρω ανάγνωση	238
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11	ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ	240
	Η μη δομημένη παρατήρηση	242
	Η συμμετοχική παρατήρηση	242
	Η δομημένη παρατήρηση και η καταγραφή	244
	Η καταγραφή της συμπεριφοράς	246
	Περιεχόμενο	249
	Μια προειδοποίηση — και πάλι	252
	Μετά την παρατήρηση	253
	Μελέτες παρατήρησης — Λίστα τελικού ελέγχου	254
	Περαιτέρω ανάγνωση	255

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ		259
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12	Η ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ	262
	Ερωτήσεις επιλογής από κατάλογο απαντήσεων	263
	Ποσοτικές και κατηγορικές ερωτήσεις	265
	Πλεγματικές ερωτήσεις	278
	Κλιμακούμενες ερωτήσεις	280
	Προφορικές ερωτήσεις	289
	Συμπεράσματα	289
	Η ερμηνεία των στοιχείων και η καταγραφή των ευρημάτων	
	— Λίστα τελικού ελέγχου	290
	Περαιτέρω ανάγνωση	292

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13	Η ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	295
	Ξεκινώντας	295
	Η δομή της εργασίας	298
	Η ανάγκη αναθεώρησης	307
	Μήπως υπάρχει πιθανότητα λογοκλοπής;	309
	Αξιολογήστε την έρευνά σας	310
	Η συγγραφή της εργασίας — Λίστα τελικού ελέγχου	313
	Περαιτέρω ανάγνωση	315
	ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ	317
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	319
	ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ	331

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Φυσικά είναι δυνατόν να πραγματοποιήσετε μια αξιόλογη έρευνα χωρίς να έχετε εμπειριστατωμένες γνώσεις για τις ποικίλες προσεγγίσεις στην επιστημονική έρευνα ή για τις τεχνικές της, αλλά η μελέτη τους θα σας δώσει μια σφαιρική εικόνα των διαφορετικών τρόπων σχεδιασμού μιας έρευνας, ενώ παρεμπιπτόντως θα ενισχύσει και την κατανόησή σας όσον αφορά τη βιβλιογραφία. Ένα από τα προβλήματα της μελέτης σχετικά με τις επιστημονικές ερευνητικές εργασίες, καθώς και της μελέτης επιστημονικών ερευνητικών εργασιών, είναι η ορολογία. Οι ερευνητές χρησιμοποιούν όρους και ενίοτε μια επιστημονική γλώσσα που μπορεί να μην γίνεται κατανοητή από άλλους ανθρώπους. Το ίδιο ισχύει για κάθε επαγγελματικό τομέα, όπου, προκειμένου να διευκολυνθεί η επικοινωνία μεταξύ επαγγελματιών, αναπτύσσεται μια εξειδικευμένη γλώσσα. Έτσι λοιπόν, προτού εξετάσουμε τα διάφορα στάδια του σχεδιασμού και της διεξαγωγής μιας έρευνας, ίσως θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά κάποιων καθιερωμένων και σωστά παρουσιασμένων τεχνικών επιστημονικής έρευνας.

Διαφορετικές τεχνικές, παραδόσεις ή προσεγγίσεις χρησιμοποιούν διαφορετικές μεθόδους συλλογής δεδομένων, καμία όμως προσέγγιση δεν υποδεικνύει και δεν απορρίπτει αυτομάτως κάποια συγκεκριμένη μέθοδο. Οι ποσοτικοί ερευνητές συλλέγουν δεδομένα και μελετούν τη

σχέση τους με κάποια άλλα. Χρησιμοποιούν τεχνικές που ενδέχεται να δώσουν ποσοτικά προσδιορισμένα και, ει δυνατόν, γενικεύσιμα συμπεράσματα. Οι ερευνητές που υιοθετούν μια ποιοτική σκοπιά ενδιαφέρονται περισσότερο να κατανοήσουν τις αντιλήψεις των ατόμων για τον κόσμο, και μάλλον αναζητούν απόψεις παρά στατιστικές αναλύσεις. Αμφιβάλλουν αν υπάρχουν κοινωνικά «δεδομένα», και αμφισβητούν το αν μπορεί να χρησιμοποιηθεί μια «επιστημονική» προσέγγιση όταν έχουμε να κάνουμε με ανθρώπους. Ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις που οι ποιοτικοί ερευνητές κάνουν χρήση των ποσοτικών τεχνικών, και αντιστρόφως.

Η κατάταξη μιας προσέγγισης στην κατηγορία της ποσοτικής ή της ποιοτικής έρευνας, της εθνογραφικής έρευνας, της κοινωνικής έρευνας, της έρευνας δράσης κτλ. δεν σημαίνει ότι, άπαξ και επιλεγεί μια προσέγγιση, ο ερευνητής δεν μπορεί να μετακινηθεί από τις μεθόδους που συνήθως συνδέονται με αυτήν. Κάθε προσέγγιση έχει τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία της, αλλά και κάθε προσέγγιση είναι απόλυτα κατάλληλη για ένα συγκεκριμένο πλαίσιο. Η προσέγγιση που θα υιοθετηθεί και οι μέθοδοι συλλογής δεδομένων που θα επιλεγούν θα εξαρτηθούν από τη φύση της έρευνας και το είδος των πληροφοριών που απαιτούνται.

Θα ήταν αδύνατον μέσα στις λίγες μόνο αυτές σελίδες να μην αδικήσουμε κάποια από τις καθιερωμένες τεχνικές επιστημονικής έρευνας, αλλά όσα ακολουθούν μπορούν τουλάχιστον να προσφέρουν μια βάση για περαιτέρω μελέτη και να σας δώσουν ιδέες για προσεγγίσεις που ίσως θελήσετε να υιοθετήσετε στη δική σας έρευνα.

Η έρευνα δράσης και ο ρόλος των επαγγελματιών ερευνητών

Η έρευνα δράσης είναι μια προσέγγιση κατάλληλη για κάθε πλαίσιο όπου «απαιτούνται συγκεκριμένες γνώσεις για ένα συγκεκριμένο πρόβλημα σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, ή όπου πρέπει να ενοφθαλμίσουμε μια νέα προσέγγιση σ' ένα ήδη υπάρχον σύστημα» (Cohen & Manion 1994: 194). Δεν πρόκειται ούτε για μέθοδο ούτε για τεχνική. Όπως συμβαίνει σε κάθε επιστημονική έρευνα, οι μέθοδοι που επιλεγό-

νται για τη συγκέντρωση πληροφοριών εξαρτώνται από τη φύση των απαιτούμενων πληροφοριών. Πρόκειται για μια εφαρμοσμένη επιστημονική έρευνα, που πραγματοποιείται από εκείνους οι οποίοι ασκούν ένα συγκεκριμένο επάγγελμα και έχουν αναγνωρίσει την ανάγκη για κάποια αλλαγή ή βελτίωση — μερικές φορές τυγχάνοντας υποστήριξης εκτός του επιστημονικού-εκπαιδευτικού ιδρύματος, μερικές άλλες όχι. Στόχος είναι «να καταλήξουμε σε πρακτικές προτάσεις, οι οποίες θα προσπαθήσουν να λύσουν το πρόβλημα ή θα ενισχύσουν την επίδοση του οργανισμού και των ατόμων, μέσα από αλλαγές στους κανόνες και στις διαδικασίες εντός των οποίων δρουν» (Denscombe 2002: 27).

Η Lomax (2002: 124) παρέχει μια σειρά χρήσιμων ερωτημάτων για τους ερευνητές δράσης, παρουσιάζοντάς τα κάτω από τις επικεφαλίδες του σκοπού, του σημείου εστίασης, των σχέσεων, της μεθόδου και της επικύρωσης. Κάτω από την επικεφαλίδα του «σκοπού» ρωτάει:

- Μπορώ να βελτιώσω την πρακτική μου έτσι ώστε να γίνει πιο αποτελεσματική;
- Μπορώ να βελτιώσω τον τρόπο που κατανοώ αυτή την πρακτική έτσι ώστε να γίνει πιο ακριβής;
- Μπορώ να χρησιμοποιήσω τις γνώσεις και την επιρροή μου για να βελτιώσω την κατάσταση;

Κάτω από την επικεφαλίδα της «μεθόδου» ρωτάει αν ο ερευνητής δράσης μπορεί να συλλέξει «επακριβή δεδομένα», τα οποία θα παράσχουν τα αποδεικτικά στοιχεία για να υποστηρικθούν οι ισχυρισμοί για δράση. Αυτά αλλά και παραπλήσια ερωτήματα μπορούν να αποτελέσουν το σημείο αφετηρίας για την έρευνα δράσης, όμως η δουλειά μας δεν τελειώνει με την ολοκλήρωση της έρευνας και την εξέταση των ευρημάτων από όλους τους συμμετέχοντες. Οι συμμετέχοντες συνεχίζουν να επανεξετάζουν, να αξιολογούν και να βελτιώνουν την πρακτική. Η επιστημονική έρευνα συνεπάγεται «μια ανακυκλούμενη ανάδραση, όπου τα αρχικά ευρήματα δημιουργούν δυνατότητες για αλλαγή, που στη συνέχεια εφαρμόζονται και αξιολογούνται ως προοίμιο μιας περαιτέρω έρευνας» (Denscombe 1998: 58). Προϋποθέτει μια «συνεχή διαδικασία επιστημο-

νικής έρευνας», και «η αξία της εργασίας κρίνεται από τον τρόπο κατανόησης της πρακτικής που επιτυγχάνεται, αλλά και από την επιθυμητή αλλαγή σε αυτήν» (Brown & McIntyre 1981: 245).

Οι επαγγελματίες που δρουν ως ερευνητές δεν είναι βέβαια κάτι καινούργιο, όπως όμως συμβαίνει σε κάθε έρευνα «εκ των ένδον» μπορούν να προκύψουν δυσκολίες αν αμφισβητηθούν οι προσφιλείς απόψεις και πρακτικές κάποιων από τους συμμετέχοντες· και το ίδιο μπορεί να συμβεί αν τα αποδεικτικά στοιχεία της έρευνας φαίνεται να υποδεικνύουν ότι πρέπει να λάβουν χώρα ριζικές αλλαγές προκειμένου να σημειωθεί πρόοδος. Ο Denscombe μάς υπενθυμίζει ότι:

Επειδή, σχεδόν αναπόφευκτα, η δραστηριότητα της έρευνας δράσης επηρεάζει τους άλλους, είναι σημαντικό να έχουμε μια ξεκάθαρη ιδέα του πότε και του πού η έρευνα δράσης αναγκαστικά βγαίνει εκτός των ορίων της συλλογής πληροφοριών οι οποίες είναι καθαρά προσωπικές και σχετίζονται αποκλειστικά με όλους όσοι ασκούν το επάγγελμα. Όταν συμβαίνει αυτό, τότε πρέπει να τηρηθούν οι συνήθεις κανόνες της δεοντολογίας — να πάρουμε άδειες, να τηρηθεί η εχεμύθεια και να προστατευτούν οι ταυτότητες των συμμετεχόντων.

(Denscombe 1998: 63)

Αντίστοιχης, ή ίσως και μεγαλύτερης, σπουδαιότητας είναι το ότι, πριν ξεκινήσει η επιστημονική έρευνα, όλοι όσοι συμμετέχουν σε αυτήν πρέπει να γνωρίζουν γιατί πρόκειται να λάβει χώρα η έρευνα, ποιος θα δει την τελική εργασία, καθώς και ποιος θα είναι υπεύθυνος για την εφαρμογή των όποιων συνιστώμενων αλλαγών.

Η μελέτη περίπτωσης

Ακόμα κι αν εργάζεστε σ' ένα πρόγραμμα των 100 ωρών που διαρκεί για ένα διάστημα τριών μηνών, η προσέγγιση της μελέτης περίπτωσης μπορεί να είναι ιδιαίτερα κατάλληλη για μεμονωμένους ερευνητές επειδή προσφέρει την ευκαιρία να μελετηθεί διεξοδικά μια πλευρά ενός προβλήματος. Ασφαλώς όλες οι μελέτες περίπτωσης δεν μπορούν να ολοκληρωθούν μέσα σε τρεις μήνες, ή ακόμα και μέσα σε τρία χρόνια. Για

παράδειγμα, η μελέτη των Korman και Glennerster (1990) για το τι οδήγησε στο κλείσιμο ενός μεγάλου ψυχιατρικού νοσοκομείου χρειάστηκε επτάμισι χρόνια για να ολοκληρωθεί. Δυστυχώς θα χρειαστεί να περιμένετε μέχρι να γίνετε διευθυντής ερευνών σε νοσοκομείο, στην τοπική αυτοδιοίκηση, σε πανεπιστήμιο ή σε δημόσια υπηρεσία μέχρι να είστε σε θέση να εξασφαλίσετε τα κονδύλια για ένα τέτοιο εγχείρημα, κι έτσι επί του παρόντος πρέπει να είστε προσγειωμένοι όσον αφορά την επιλογή του θέματος της μελέτης περίπτωσης σας. Ο Yin μάς υπενθυμίζει ότι «έχουν γίνει μελέτες περίπτωσης για τις αποφάσεις, τα προγράμματα, τη διαδικασία εφαρμογής, καθώς και για την αλλαγή στην οργάνωση. Προσέξτε αυτά τα είδη θεμάτων — κανένα δεν μπορεί να καθοριστεί εύκολα σε σχέση με το σημείο αφετηρίας ή το σημείο τερματισμού της περίπτωσης». Και προσθέτει ότι «όσο περισσότερο μια μελέτη περιέχει συγκεκριμένες προτάσεις, τόσο περισσότερο θα παραμείνει εντός λογικών ορίων» (Yin 1994: 137). Μια καλή συμβουλή, που αξίζει τον κόπο να την ακολουθήσουμε.

Μελέτες περίπτωσης μπορούν να γίνουν για να συνεχιστεί και να αποκτήσει υπόσταση ο σκελετός μιας κοινωνικής έρευνας. Μπορούν επίσης να προηγηθούν μιας κοινωνικής έρευνας και να χρησιμοποιηθούν ως μέσο προσδιορισμού των βασικών θεμάτων που αξίζουν να ερευνηθούν περαιτέρω, αλλά στην πλειονότητά τους πραγματοποιούνται ως ανεξάρτητες ασκήσεις. Οι ερευνητές προσδιορίζουν μια «χαρακτηριστική περίπτωση», η οποία θα μπορούσε να είναι η εισαγωγή ενός νέου τρόπου εργασίας, ο τρόπος με τον οποίο ένας οργανισμός προσαρμόζεται σ' έναν νέο ρόλο ή οποιαδήποτε μεταρρύθμιση, ή και οποιοδήποτε στάδιο εξέλιξης σ' ένα θεσμό. Πρέπει να συλλεχθούν αποδεικτικά στοιχεία με συστηματικό τρόπο, να μελετηθεί η σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές (μια μεταβλητή είναι ένα χαρακτηριστικό ή ένα γνώρισμα) και να σχεδιαστεί μεθοδικά η έρευνα. Παρόλο που συχνότερα χρησιμοποιούνται η παρατήρηση και οι συνεντεύξεις, δεν μπορεί να αποκλειστεί καμία μέθοδος.

Όλοι οι οργανισμοί και όλα τα άτομα έχουν τα δικά τους κοινά αλλά και μοναδικά χαρακτηριστικά. Οι ερευνητές που διεξάγουν μελέτες περίπτωσης στοχεύουν να προσδιορίσουν αυτού του είδους τα χαρακτηρι-

στικά, να προσδιορίσουν ή να αποπειραθούν να προσδιορίσουν τις διάφορες διαδικασίες αλληλεπίδρασης που λειτουργούν, να αποδείξουν πώς αυτές επηρεάζουν την εφαρμογή των συστημάτων και πώς επιδρούν στον τρόπο λειτουργίας ενός οργανισμού. Αυτές οι διαδικασίες μπορεί να παραμείνουν κρυμμένες σε μια κοινωνική έρευνα μεγάλης κλίμακας, αλλά θα μπορούσαν να είναι κρίσιμης σημασίας για την επιτυχία ή την αποτυχία των συστημάτων ή των οργανισμών.

Οι επικριτές της μελέτης περίπτωσης

Οι επικριτές της μελέτης περίπτωσης εφιστούν την προσοχή στα πολυάριθμα προβλήματα και/ή μειονεκτήματα αυτής της προσέγγισης. Για παράδειγμα, κάποιοι αμφισβητούν την αξία της μελέτης μεμονωμένων γεγονότων και επισημαίνουν ότι είναι δύσκολο για τους ερευνητές να διασταυρώσουν τις πληροφορίες. Κάποιοι άλλοι εκφράζουν την ανησυχία τους για τη δυνατότητα επιλεκτικής αναφοράς και τους συνακόλουθους κινδύνους της διαστρέβλωσης. Η σημαντικότερη ανησυχία είναι ότι η γενίκευση δεν είναι πάντα δυνατή, παρόλο που ο Denscombe (1998: 36-37) υποστηρίζει την άποψη ότι «ο βαθμός στον οποίο τα ευρήματα της μελέτης περίπτωσης μπορούν να γενικευτούν σε άλλα παραδείγματα της κατηγορίας εξαρτάται από το βαθμό στον οποίο το παράδειγμα της μελέτης περίπτωσης είναι παραπλήσιο με άλλα παραδείγματα αυτού του είδους». Επεξηγεί αυτή την άποψη χρησιμοποιώντας το παράδειγμα μιας μελέτης περίπτωσης σ' ένα μικρό δημοτικό σχολείο. Γράφει:

Αυτό σημαίνει πως ο ερευνητής πρέπει να συγκεντρώσει δεδομένα για τα σημαντικά χαρακτηριστικά (την περιοχή που εξυπηρετείται από το συγκεκριμένο σχολείο, την εθνική καταγωγή των μαθητών και το ποσοστό της κίνησης του προσωπικού) των δημοτικών σχολείων εν γένει, και στη συνέχεια να αποδείξει πού τοποθετείται το παράδειγμα της μελέτης περίπτωσης σε σχέση με τη γενική εικόνα.

(Denscombe 1998: 37)

Το 1981, σε ένα άρθρο του για τη σχετική αξία της γενίκευσης και της μελέτης μεμονωμένων γεγονότων, ο Bassey προτίμησε να χρησιμοποιήσει τον όρο «συσχέτιση» αντί της «γενίκευσης». Κατά τη γνώμη του:

... ένα σημαντικό κριτήριο για να κρίνουμε την αξία μιας μελέτης περίπτωσης είναι ο βαθμός στον οποίο οι λεπτομέρειες είναι επαρκείς και κατάλληλες έτσι ώστε ένας δάσκαλος που εργάζεται σε παρεμφερείς συνθήκες να συσχετίσει τη λήψη αποφάσεών του με όσα περιγράφονται στη μελέτη περίπτωσης. Η συσχέτιση μιας μελέτης περίπτωσης είναι πιο σημαντική απ' ό,τι η γενίκευσή της.

(Bassey 1981: 85)

Θεωρεί ότι, αν οι μελέτες περίπτωσης «πραγματοποιούνται με συστηματικό και κριτικό τρόπο, αν στοχεύουν στη βελτίωση της εκπαίδευσης, αν μπορούν να συσχετιστούν, κι αν με τη δημοσίευση των ευρημάτων διευρύνουν τα όρια της υπάρχουσας γνώσης, τότε είναι έγκυρες μορφές εκπαιδευτικής επιστημονικής έρευνας» (Bassey 1981: 86).

Το 1999, γράφοντας για μια εκπαιδευτική μελέτη περίπτωσης, θα τροποποιήσει, ή μάλλον θα συμπληρώσει, τις σκέψεις του. Θυμάται ότι:

Παλιότερα είχα αντιμετωπίσει την έννοια της γενίκευσης (δηλαδή του εμπειρικού είδους) ως μια δήλωση που έπρεπε να είναι απολύτως αληθής. Με αυτό τον τρόπο χρησιμοποιείται ο όρος από τους φυσικούς. Αποτελεί τη βάση της έννοιάς τους για την επιστημονική μέθοδο [...] όπου μια υπόθεση στέκει ως γενίκευση (ή ως νόμος) μόνο αν αντέχει σε κάθε απόπειρα ανασκευής. Υποστήριξα ότι υπάρχουν πολύ λίγες γενικεύσεις (μ' αυτή την απόλυτη έννοια) για την εκπαίδευση — κι ακόμα λιγότερες, αν όχι καμία, που να είναι χρήσιμες για τους πεπειραμένους δασκάλους.

(Bassey 1999: 12)

Διασαφηνίζει ότι ακόμη εμμένει σε αυτή την άποψη ως προς τις επιστημονικές γενικεύσεις (του απόλυτου είδους), αλλά σήμερα αναγνωρίζει ότι μπορούν να υπάρχουν άλλα δύο είδη γενικεύσεων που να έχουν εφαρμογή στις κοινωνικές επιστήμες — οι στατιστικές γενικεύσεις και οι «ασαφείς» γενικεύσεις:

Η στατιστική γενίκευση προκύπτει από δείγματα πληθυσμών και τυπικούς ισχυρισμούς πως *υπάρχει μια πιθανότητα x τοις εκατό ή ψ τοις εκατό* αυτό που βρέθηκε στο δείγμα να βρεθεί επίσης σε ολόκληρο τον πληθυσμό: Πρόκειται για το ποσοτικό μέτρο. Η ασαφής γενίκευση προκύπτει από μελέτες ιδιαιτεροτήτων και τυπικούς ισχυρισμούς ότι *είναι δυνατό, ή πιθανό, ή είναι απίθανο* αυτό που βρέθηκε στην ιδιαιτερότητα να βρεθεί σε παρεμφερείς καταστάσεις αλλού: Πρόκειται για ένα ποιοτικό μέτρο.

(Bassey 1999: 12)

Αναμφίβολα, τα υπέρ και τα κατά της μελέτης περίπτωσης θα συζητούνται και στο μέλλον, όπως συζητήθηκαν και στο παρελθόν. Καλό είναι βέβαια να έχουμε υπόψη μας τις κριτικές, αλλά —όπως ανέφερα στην αρχή αυτής της ενότητας— η μελέτη περίπτωσης μπορεί να είναι μια κατάλληλη προσέγγιση για μεμονωμένους ερευνητές επειδή μας δίνει την ευκαιρία να μελετήσουμε διεξοδικά μια πλευρά ενός προβλήματος. Εσείς θα πρέπει να αποφασίσετε αν είναι κατάλληλη για το στόχο σας.

Στόχος αυτού του βιβλίου είναι να μας προσφέρει τα κατάλληλα εργαλεία, να μας βοηθήσει να αποφύγουμε κάποιες παγίδες και κάποιες χρονοβόρες ή λανθασμένες μεθόδους, να αποκτήσουμε σωστές ερευνητικές συνήθειες και να μας οδηγήσει από το στάδιο της επιλογής θέματος ως τη σύνταξη μιας σωστά σχεδιασμένης, σωστής μεθοδολογικά και καλογραμμένης πτυχιακής εργασίας ή διατριβής.

Το βιβλίο, το οποίο είναι γραμμένο σε απλή γλώσσα, περιλαμβάνει:

- Κεφάλαια για τη δεοντολογία και την αρτιότητα της έρευνας, για τη μελέτη, τη διαμόρφωση βιβλιογραφικών αναφορών και τη διαχείριση των πληροφοριών, καθώς και για την αναζήτηση βιβλιογραφίας.
- Αναλύσεις επιπρόσθετων τεχνικών, όπως της θεμελιωμένης θεωρίας και της δημιουργίας βιβλιογραφικών αναφορών σε ηλεκτρονική μορφή.
- Μια πλήρως ενημερωμένη ανάλυση του αρχαιακού υλικού.
- Παραδείγματα από πολλούς επιστημονικούς κλάδους.

Αυτός ο οδηγός σωστής πρακτικής απευθύνεται σε αρχάριους ερευνητές οποιουδήποτε επιστημονικού κλάδου, που αναλαμβάνουν τη διεξαγωγή προπτυχιακών ή μεταπτυχιακών μελετών, καθώς και σε επαγγελματίες τομέων όπως οι κοινωνικές επιστήμες, η εκπαίδευση και τα επαγγέλματα υγείας.

Η **Judith Bell** εργάστηκε σε κολέγια ανώτερης εκπαίδευσης, στο βρετανικό Άνοιχτο Πανεπιστήμιο και σε σχολές διά βίου μάθησης. Το 1997 της απονεμήθηκε το μετάλλιο του Τάγματος της Βρετανικής Αυτοκρατορίας για τις υπηρεσίες της στην εκπαιδευτική έρευνα. Σήμερα διατηρεί την ημερήσια θέση της Ειδικής Καθηγήτριας στη Σχολή Διά Βίου Μάθησης του Πανεπιστημίου του Νότιχαμ.

ISBN 978-960-455-130-9

9 789604 551309

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 4130

